

ПОЄДНАННЯ ДОХРИСТИЯНСЬКИХ І ХРИСТИЯНСЬКИХ ЕЛЕМЕНТІВ У ВОДОСВЯТСЬКІЙ ОБРЯДОВОСТІ УКРАЇНЦІВ

Гончарук Валентина Анатоліївна,

к. п. н., доцент, доцент кафедри української
літератури, українознавства та методик їх навчання

Басаман Яна Василівна,

Тверда Олександра Олександрівна

студенти

Уманський державний педагогічний

університет імені Павла Тичини

м. Умань, Україна

goncharuk424@ukr.net

Вступ. Значну увагу дослідники приділяють факту переплетіння практичної діяльності й обрядовості людини. Таке поєднання було характерною ознакою міфологічного мислення, яке надавало знакового сенсу усім об'єктам, діям, ситуаціям, що вважалися важливими. Творена людьми міфологія намагалася те, що було в осмисленні ними раціональним, і те, що було фантастичним, об'єднати в одну систему, яка надавала сенс життю, визначала орієнтири для дій і мислення. При цьому елементи християнського тлумачення світу накладалися на глибоко архаїчні, дохристиянські уявлення. Християнські свята не тільки замінили старі календарні свята, пов'язані з астрономічними явищами і циклом, зміною у природі і відповідними сільськогосподарськими роботами, а й переплелися з ними, перейняли від них деякі їхні функції. Офіційні церковні тлумачення поєднуються з чисто народними, а також сформованими на ґрунті знайомства з апокрифами і звичаями, запозиченими від різних культур і народів [1, с. 39].

Мета роботи – простежити симбіоз дохристиянських і християнських елементів у народних обрядах українців на Водохреща.

Матеріали і методи. У роботі використано культурно-історичний та порівняльно-історичний методи, методи аналізу, синтезу, узагальнення.

Результати й обговорення. З давніх-давен воду шанували, поділяли на земну і небесну, а з'єднувалися ці дві частини райдугою (*в Рай дугою*). Первісні люди вірили в те, що, задобрюючи земну воду, будуть мати й небесну, тобто дощ (врятує від засухи, сприятиме гарному врожаю). Вони виконували магичні обряди, щоб викликати воду з небес, приносили жертви, аби задобрити і водну стихію (особливо при повенях). Наші предки вірили в особливу очисну силу води: як у фізичному, так і в духовному аспекті.

Здатність води до очищення лежить в основі багатьох обрядів, як календарних, так і родинних. Вода зі святої ріки Йордану завжди цілюща, відтак і наша посвячена йорданська вода свята і цілюща, і нею окроплюють все в господі і себе. Люди купаються у річці на Водохреща (Йордан) – йорданська вода особливо корисна для здоров'я, з ритуальною метою – на Купала; обливаються водою на другий день Великодніх свят (Обліваний понеділок).

На свято Водохреща (19 січня), коли відбувався хресний хід до річки, сміливі хлопці купалися в ополонці, де священник посвятив воду, а дівчата вмивалися – щоб гарними бути. На Великдень, принісши свячене додому, дівчата клали в миску червоні крашанки, наливали води й умивалися, щоб бути ще кращими.

Ритуальне обмивання (омовіння), яке лежить в основі християнського обряду хрещення, означало священне очищення від гріхів та духовне відродження: *«Я істинно хрещу вас водою на каяття, але Той, що прийде за мною, сильніший від мене...»* (Мт. 3:11); *«Так само й нас нині подібне до цього прообразу хрещення, не тілесної нечистоти обмивання, але обіцянка Богові доброї совісті...»* (1 Пет. 3:21); *«Отож, нащо ти зволікаєш? Підведися, хрестися і обмий гріхи твої, прикликавши ймення Господа Ісуса»* (Дії. 22:16). Омовіння, а також зцілення водою здійснював, за традицією, Ісус.

«Водохрестя = Водóхреща = Водóхрища = Водóхрещі = Водóхреще = Хрещення – народні назви християнського свята Святого Богоявлення (Богоявлення – Хрещення Ісуса Христа на річці Йордан, або ще Хрещення

Господнього), що припадає на 6/19 січня», – таку інформацію подає нам у словнику-довіднику «Знаки української етнокультури» Віталій Жайворонок [2, с. 109].

Дослідниця С. Лещинська, розкриваючи глибинну суть цього свята, зазначає: «Хрещення води поєднує в собі очисну, розчинну і плодородну властивості води: змивання гріха, розчинення старого життя і народження нового» [3]. У старогрецькій Богоявленській молитві поєднано всі стародавні вірування про воду: «Вчини воду джерелом нетління, даром освячення, відпустом гріхів, зціленням недугів, на демонів згубною, для супротивних сил неприступною, ангельської сили наповненою. Щоб усі, що черпають її й причащаються, мали її на очищення душ і тілес, на зцілення пристрастей, на освячення домів і на всяку користь вибраною» [4].

На Водохреща біля церкви святити воду. Йдучи до церкви по свячену воду, люди квітчали посуд – глечики, пляшки, дзбанки – безсмертником або сухими васильками – «щоб Бог милував від злої напасти», «урочистий похід до Йордану супроводжувався піднесеним настроєм очікуваного дійства, адже по урочистостях кожен набирав святої води, якою лікували різні хвороби (очі, обличчя, змащували породіль при пологах, напували корів при отелюванні, скроплювали від злих духів стайні, оселі навіть ниви при засіві)» [3].

У записах П. Чубинського натрапляємо на такі деталі: 1) по закінченні водосвяття всі стараються першими зачерпнути освячену воду, бо вірили, що вода, зачерпнута раніше за інших, має більш чудодійну силу; 2) дівчата, вклавши в цю воду калину або коралове намисто, якнайшвидше вмиваються нею, щоб лице було завжди рум'яне. Селяни вірили, що в того, хто перший набере води й дасть її худобі, остання буде вестися і розмножуватися, господарство буде розвиватися краще.

Деякі дослідники стверджують, що вода, освячена в надвечір'ї Богоявлення – «вечірня вода» – вважається святішою, ніж з Водохреща, і вона «згледлива на всяке лихо», тобто має захищати від усякого зла. П. Чубинський відзначає, що воду, освячену напередодні свята, не змішують з водою,

освяченою в день Богоявлення: кожну зливають у чисту посудину і зберігають, як коштовність, упродовж року [5, с. 8].

«Богоявленську воду, – пише П. Чубинський, – використовують селяни для розведення бджіл – «пасіки»». Він зазначає, що з цією метою заможні пасічники посилають декількох людей в різні місця для набирання цієї води [5, с. 8].

Водночас кульмінаційною точкою йорданського свята є світанок Водохреща. Той, хто купається у водоймищі «раніше ніж ворон своїх воронят знесе до річки купатися», не буде хворіти весь рік.

За П. Чубинським, протягом цілого тижня після Богоявлення жінки намагалися не полоскати у річці білизну, щоб не осквернити освяченої води, а також люди вірили, що «чорти сидять глибоко у воді і не можуть інакше вилізти, як тільки вчепившись за білизну». Також учений принагідно зауважує, що під час усіх головних свят, як-от Різдво, Новий рік, Водохреща, жінкам не можна ходити по воду, цю роботу виконують парубки [5, с. 9].

На західному Поділлі замішаним на свяченій воді рідким тістом господиня або старша дочка має намалювати охоронні хрести на всіх чотирьох стінах хати, в сінях, коморі, стайнях та інших господарських будівлях – «від нечистої сили». Господар (батько) бере полумисок із свяченою водою і кропилом кропить усіх присутніх у хаті, примовляючи: «Дай, Боже, і на той рік діждатися». Далі він іде кропити в сінях, у коморі та навколо хати. Молодший син бере в руки три пироги та йде за батьком. Щоб накликати щедрий врожай на новий рік, він має вкусити перший пиріг в сінях, другий у коморі, а третій надворі. Подібний обряд існує у наддніпрянській традиції з тою різницею, що хлопчик несе за батьком пиріг і шматочок крейди, якою він малює хрест на усіх місцях, які покропить батько [5, с. 8].

Дохристиянське «Водохреще», змінене на Йордан, свідчить про яскравий симбіоз культур різних історичних періодів. На думку О. Воропая, – це чисто християнське привнесення в українську народну традицію [6]. В. Гнатюк, С. Килимник, В. Скуратівський дотримуються думки, що свято має далеко дохристиянське коріння і було присвячене воді, вигнанню зими і закликанню

весни. У Іпатіївському літописі від 1148 р. зафіксована розповідь про події «на Водохрещах».

Давність виникнення Водосвятської обрядовості, язичницьке коріння цього свята доводить і наступний факт. Виникненню повір'я про те, що свята вода дає дівчатам красу, посприяв не християнський, а значно давніший обряд водіння хлопцями дівчат до ополонки, «щоб красна була», а також мала гарну долю та щасливе заміжжя. З інших джерел довідуємося, коли молоді люди скупалися на Водохреща, то будуть вони разом.

Висновки. Символ Води несе астральну силу й енергію, розкриває свою святість (і в дохристиянському і в християнському розумінні). Осмислення його значення, на нашу думку, допоможе врятувати цивілізацію від морального спустошення і деградації, духовного зубожіння. Метою освячення води на Водохреща завжди буде забезпечення міцного здоров'я, збереження і примноження роду, родючості землі, плодovitості худоби.

Література

1. Грушевський М. С. Духовна Україна (зб. творів) / Упорядк. та додатки І. Гирича, О. Дзюби, В. Ульяновського. К.: Либідь, 1994. 560 с.
2. Жайворонок В. В. Водохрестя / Знаки української етнокультури: словник-довідник. К.: Довіра, 2006. С. 106–108.
3. Лещинська С. Філософія буття в українських обрядах та звичаях святкування Водохреща. Проблеми поетики: збірн. праць. К., 1999. URL: <http://www.info-library.com.ua/books-text-10747.html>
4. Свята вода. – КП «Здолбунівводоканал». URL: http://www.vodokanalzd.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=77:sample-sites-3&catid=23&Itemid=517
5. Чубинський П. П. Мудрість віків: (Українське народознавство у творчій спадщині Павла Чубинського): У 2 кн. К.: Мистецтво, 1995. Кн. 2. 224 с.
6. Воропай О. Звичаї нашого народу: етнограф. нарис [перевидання 1966 р. (Мюнхен)]. К.: Оберіг, 1993. 592 с.